

Tanzimat İlkeleri Işığında Osmanlı'da Adli Tababete Dair Notlar

The Notes Relating to the Forensic Medicine in the Ottoman
Empire According to the Principles of Tanzimat

Sedat BİNGÖL*

Öz

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı bir modernleşme projesi olarak, hukuki alanda pek çok dönüşüme yol açarken, Adli Tıbbın da doğuşunu sağladı. XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nde hukuki dönüşümlere paralel şekilde, Adli tıbbı giderek daha çok önem verilirken, aynı zamanda Adli Tıbbın kökleşmesi ve kurumsallaşmasına da çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Adli Tıp, Hukuk

Abstract

As a modernization project, Edict of Tanzimat provided many developments in the field of law, and also emergence of the Forensic Medicine in the Ottoman Empire. Forensic Medicine, being given much more importance parallel to the judicial developments, was rooted and was institutionalized in the Empire through the 19th century.

Keywords: Ottoman Empire, Forensic Medicine, Law

İnsanlık tarihine bakıldığında en eski medeniyetlerden itibaren "Suç" olgusunun var olduğunu ve buna bağlı olarak da "Ceza" olgusunun doğduğu açıktır. İnsanların bir arada yaşadığı her topluluk, topluluğun düzenini sağlamak için kurallar (hukuk) oluştururken, var olan düzeni ve kuralları

---

* Anadolu Üniversitesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

korumak amacıyla da, kuralları bozanlara yani suçlulara yaptırımlar (ceza) uygulamışlardır.

Hemen her toplum için toplumsal düzeni korumak amaçlı olarak, suçun ve suçluların tespiti, adaletin gerçekleştirilmesi noktasından, önemli bir uğraş alanı olmuştur. Suçun ve suçlunun tespiti ile ilgilenen bu uğraş alanına, yakınçağın başlarından itibaren Adli Tıp adı verilerek bugün bir bilim dalı seviyesine yükselmiştir.

Adli Tıbbın pek çok tanımı yapılabilirse de “Tıbbi bilgilerin bu bilgilerle aydınlanması kabil ahvalde hukuki ve cinai hadiselere tatbiki” işi olarak kabul edersek, bu yöndeki ilginin tarihsel geçmişi Eski Mısır, Yunan, Roma medeniyetlerine kadar uzanmakta, hukuk ve tıp ilişkisini gösteren işaretler bu toplumlarda varsa da, XVI. yüzyıla kadar önemli bir uygulamaya rastlayamayız. Bu yüzyılda Ambroise Pera 1566’da Paris’te ilk otopsiyi yaparak, Adli Tıbbın babası ünvanını almıştır. Daha sonra 1602’de İtalyan Fortuna Fidelli bu konuda ilk büyük eserini verir. Akabinde yine bir İtalyan Paul Zeccihia “Adli Tıp Sualleri” isimli üç ciltlik eserini 1635’de tamamlar. 1603’te Fransa’da Adli tababete dair bir ferman yayınlandı. XVII. yüzyılda ise gerek Fransa’da gerekse Fransa dışında konuya dair pek çok eserler neşredilirken, gerçek anlamda sistematik ve bilimsel anlamda Adli tıp çalışmaları, XVIII. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında, Almanya, İngiltere ve Fransada başlayabilmiştir.¹

Osmanlı Devleti ve Adli Tıp

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Fermanı’yla yeni bir devir açılmıştı. Fermanın öngördüğü unsurlardan kişilerin “can, mal, şeref ve namuslarının güvenliği”nin sağlanması bakımından, Osmanlıda adli tababetin doğuşu hayati bir önem arz eder. Adli tababet, kişilerin özellikle ölüm sebeplerinin tespiti, işlenen bir suçun ve suçluların saptanması temel insan haklarının sağlanması noktasında önemli hukuki temeller sağlanmaktaydı. Bu noktada imparatorlukta tababet ve hukuki alandaki girişimler ve gelişmeler, Tanzimat’ın öngördüğü amaçların gerçekleşmesine yardımcı olacak bir noktaya ulaşmıştı.

Özellikle tıp alanındaki gelişmelere kısaca bakmak gerekirse, Osmanlıların batı tıbbıyla ilgilenmeğe başlaması XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayıp ve nihayet II. Mahmut’un yeni orduya gerekli cerrâhları yetiştirmek için 1827’de Tıbhâne-i Âmire ve 5 yıl sonrada

¹ Ayrıntılı bir tarihçe için bkz. Behçet Tahsin Kamay, “Adli Tababetin Tarih ve Tekâmülü I-II”, *Adalet Dergisi*, Yıl 48, sayı 1, Ocak- 1957, s 13-27; Yıl 48, sayı 2, Şubat-1957, s. 523-534; Fahri, *Tıbbi Adli*, Ankara, Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1939, s. 6-2.

Cerrâhhane-i Âmire'yi kurmasıyla doruğa ulaşmıştı.² 1836'da bu iki okul "Mekteb-i Tıbbiye adıyla birleştirilmiş, 1839'da ise Galatasaray'a nakledilerek "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne" adını almıştır.³ Türk tıbbını çağdaşlaştırma girişimleri bakımından Viyana'dan Dr. Bernard'ın getirilmesi önemli bir dönüm noktasıdır.⁴

1841'de Doktor Bernard'ın girişimleriyle anatomi dersleri, Avrupa'daki tıp okullarında olduğu gibi kadavralar üzerinde disseksiyon (teşrîh) tatbikatı yapılmağa başladı.⁵ Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin ders programında "Tıbb-i Kanûni" adı altında, adlî tıp dersi programda yer almış ve bu dersin ilk hocası da Dr. Bernard'dı.⁶ 1844'de kurulan kimya laboratuvarı da⁷ altyapı çalışmalarını tamamlayıcı nitelikteydi.

Mekteb-i Tıbbiye Şâhâne'nin kuruluşu sonrası(1256) 1840 Mayıs ayı içerisinde Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne'de Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye namıyla bir meclis kuruldu. Bu meclisin kuruluş amacı gerek Dersaâdet ve gerekse taşrada bulunan bütün sıhhi sanat erbabının (tabib, eczacı, ebe, hemşire vs) ellerinde diplomaları olup olmadığını kontrol etmektir. Başlangıçtaki salt amacı bu olan meclise, sonradan bütün ülke düzeyinde sağlık memurlarının atanması kontrolü vb görevleri de verilmişti. Bunların yanısıra önemli bir diğer görevde "...Mahâkim-i Adliyeden gönderilen cerâim ve cinâyatın mesâil-i mühimme-i tıbbiyesini hâl ve tedkik eylemek ve mesmûmen vefat edenlerin ahşâlarını teşrîh ile semlerini taharri eylemek ve... bu babda taşrada etibba tarafından verilen raporları tedkik eylemek dahi... başlıca Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiyenin vazâifindedir..."⁸.

Böylece Osmanlı Devleti'nde mahkemeler bakımından başlayan yargı reformu çerçevesinde⁹ adli tabiblik büyük bir önem kazanmıştı. Nitekim bu yönde yeni bir girişimle, 1262 (1846) tarihine kadar Dersaâdetde hangi

² Süheyl Ünver, *Tıp Tarihi*, İstanbul, İstanbul Üniv. Yay. 1943, s. 176; Arslan Terzioğlu, "Tersane-i Amiredeki Tıbhânedeki Gülhaneye Türk Tıbbının Batılılaşması", *Türk Tıbbının Batılılaşması*, Yay. Haz. A. Terzioğlu-Erwin Lucius, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993, s. 24.

³ E. Kadri Unat-Mustafa Samastı, "Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye", İstanbul, *1. Türk Tıp Tarihi Kongresi*, TTK Basımevi, 1992, s. 113.

⁴ Esin Kâhya, "Bizde Disseksiyon Ne zaman ve Nasıl Başladı", *Belleten*, C. XLIII, sayı. 172, 1979, s. 746.

⁵ Esin Kahya, a. g. e., s. 749-752.

⁶ Şemsi Gök-Cahit Özen, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, İstanbul, Adalet Bakanlığı (Adli Tıp Kurumu), 1982, s. 1; Fahri, a.g.e. s. 16.

⁷ Emre Dölen, "1870'li Yıllarda Mekteb-i Tıbbiye Laboratuvarında Yapılan Analiz ve İncelemeler, Ankara, II. *Türk Tıp Tarihi Kongresi (20-21 Eylül 1990)*, TTK Basımevi, 1999, s. 71-72.

⁸ Rıza Tahsin, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye*, Dersaadet Kader Mat. 1328, s. 29-30; Fahri, a. g. e., s. 16.

⁹ Hukuki alandaki gelişmeleri bütünü için bkz. Sedat Bingöl, *Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizâmiye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve İşleyişi 1840-1876)*, Eskişehir, Anadolu Üniv. Yay., 2004.

sebeble olursa olsun ölüm vakaları için sadece şeri memurlarla keşfe gidilmekte ve "...fakat meyyitin hâl-i hazırı görebilip sebab-i mevti ne olduğunu mücerredd etibbâ muâyenesine muhtac olduğu..." dikkate alınarak bu tür ölüm vakalarında şerî memurlar ile beraber güvenilir ve bilgili bir tabibin giderek tıbbî açıdan sebab-i fevt hakkında inceleme yapılması ve ilânı usulü¹⁰ yürürlüğe sokuldu.

Osmanlıda ilk kez olarak polis teşkilatı kurma teşebbüsleri sırasında 20 Mart 1845 (11. Ra 1261) tarihli Polis Nizâmnâmesi'nin 17. maddesinde de "...Hin-i iddia ve icabında bir kimsenin mevti esbâb-ı adide-i âcâlden hangi sebebden vuku bulmuştur ve hasta bulunan ne sebebden hastadır ve sakat cenin ve sairinden mi hastadır. Ve hamile ve gayri hamile midir ve bazı cins beyanyla iddia olunan maadin ve eşya hangi mürekkebât ve besaitten midir? Bunlar ve emsal-i müşkilâtta ehl-i hibre olmak üzere Nezâret-i mezkûre için fenninde mahir bir nefer kimyager ve bir nefer tabib ve bir cerrahın eşedd-i lüzumu olmağla bunların dahi intihab ve tayinine mezuniyet hususlarına dair polis meclisi tarafından kaleme alınan bir kıt'a mazbata takdim olunduğu gibi..."¹¹ ifadelerinde de anlaşılacağı üzere dönemin yetkililerinin, kişilerin özellikle can güvenliğini koruma noktasında adli tıbbın değerini açıkça kavramış oldukları görülmektedir. Nitekim (14 Şevval 1269) 21 Temmuz 1853 tarihinde Katolik Patrikine yazılan tezkirede, Kabataş'ta ölen Ohannes isimli kişinin cesedinin Katolik İstepelyası'na götürüldüğü ve bu sırada Beyoğlu Zabıta memuru tarafından Journalle cesedin keşf ve muayenesi için Zaptiye Hekimi gönderilmişse de cesedin Karantina İdaresi'nden alınan tezkireyle Rahip Bogos tarafından kaldırıldığı, bu yüzden keşf ve muayene yapılamadığı bildirilerek bu durumun cari usullere aykırı olduğu ve bu tür fevt olanların önce Zaptiyeye haber verilerek mukteza-yı şerînin de olduğu, hekimce keşf ve muayene olunduktan sonra defn olunması konusunda uyarılmaktaydı.¹²

Bu tarihlerden sonra pek çok davada adli tıp uygulamalarının gerçekleştirildiğini ve mahkemelerde hüküm tesislerinde hayati bir rol oynadıklarını biliyoruz.¹³ Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye özellikle Dersââdette ortaya çıkan ceza davalarında adlî tıp uygulamaları için Mekteb-

¹⁰ Rıza Tahsin, a.g.e., s. 40-41.

¹¹ Hasan Yağar, "Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci", *Türkler*, C. XIII., (Ed.H.C.Güzel vd.) Ankara, 2002, s. 639.

¹² BOA. HR. MKT. Dosya 61, Gömlek 88; Ayrıca (18 Safer 1286) 28 Mayıs 1869 tarihli "Dersââdet ve Bilâd-ı Selâse ve Boğaziçinde Defn-i Emvât Hakkında Nizâmnâme'nin 4. ve 5. maddeleri konuyu tamamlayıcı nitelikteydi. Bkz. *Düstur*, Tertip I, C. II, s. 899; Bu konuda ayrıca zaman zaman kuralları güçlendirici, örneğin kabristanlarda bekçi bulundurulması gibi emirlerde verilmiştir. BOA. İrade (Hususi) vesika 50; BOA. DH. İD, Dosya 46, Vesika 27.

¹³ 1850'lerden itibaren hem yapısal işleyiş ve hemde mahkemeler bazında pekçok kararın tabib raporlarına dayalı olarak verildiğini gösterir Adli Tıp uygulamalarına dair örnekler için bakınız. Sedat Bingöl; "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemelerinde Adli Tıp Uygulamaları", (11-15 Eylül 2006) XV' inci Turk Tarih Kongresi bildirileri, sayfa no: ??

i Tıbbiye-i Şâhâne ve Meclis-i Tıbbiye'yi bu tür işlerde birinci derecede başvuru makamı kabul etmişti. Öte yandan taşrada yapılan adlî tıbbîa dair uygulamalar için ise duruma göre mahallin tabibleri, kabileleri, eczacıları, cerrâhları bu işi yapmaktaydılar. Adlî tıbbîa dair bu tür uygulamalar, gerektiğinde kontrol amaçlı olarak, Temyiz mahkemesi olan Meclis-i Vâlâ tarafından Mekteb-i Tıbbiye'ye gönderilerek, buradan gelecek cevaba göre hareket edilmekteydi.

1839 da açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'ye ilaveten sivil sağlık hizmetlerine yönelik tabibler yetiştirmek amacıyla, 1 Mart 1867'de Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye açıldı. Buradan mezun tabibler 1870'li yıllardan itibaren Osmanlı vilayetleri dâhilinde memleket tabibi olarak¹⁴ belediye meclislerinde ve görevlendirildikleri beldelerde, sağlık işlerinden sorumlu olarak, çalışmağa başladıkları görülür.¹⁵

Ülkedeki genel sağlık işlerinde de, İdâre-i Tıbbiye-i Mülkiye Nizâm-nâmesi (27 Şaban 1286)1 Aralık 1869'da neşredilerek, yeni bir düzenlemeye gidildi.¹⁶ Buna göre sivil sağlık hizmetleri için Nezâret-i Tıbbiye-i Mülkiye adıyla bir idare kurulmaktaydı ve Nezâret-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin maiyyetinde olmak üzere "Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye" adında ayrı bir heyet oluşturulmaktaydı. Mayıs 1840'da kurulmuş Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye'nin rolünü üstlenmekteydi.

Cemiyet-i Tıbbiye'ye diğer görevleri yanında, hükümetin talebi üzerine tıbb-i kanuniye dair keşfiyâtın teftişiyle, icab eden talimatın tanzimi ve lüzumu halinde tıbb-i kanuni cemiyeti şeklini alarak keyfiyâtın bizzat teftişine ve bütün tahliller ile umûmen keşfe dair icraata rey i'tâsı da bulunmaktaydı.¹⁷

Böylece oluşan yapı şu şekildedir; Başkentte "Cemiyet-i Tıbbiye", Adli Tıp konularında tabiblerin vereceği raporlarda eksiklik, yanlışlık vb. durumlarda en üst kontrol ve denetim organıydı. Gerektiğinde yetersiz görünen tabibleri görevlerinden alabilir veya yerini değiştirme yetkisine sahipti. Bunun dışında Adli tabiblerin yaptıkları otopsi (feth-i meyyit) veya incelenmesini istedikleri organ, eşya vb. için Mekteb-i Tıbbiye'lerin laboratuvarları kullanılmaktaydı.¹⁸

¹⁴ *Düstur* (1290) Tertib I, Cilt II, s. 491.

¹⁵ Örneğin 22 Recep 1291/ 3 Ekim 1874 tarihli İrade-i seniyye ile Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye 13 tabib ataması yapmaktaydı. BOA. İrade (Meclis-i Mahsus), Dosya 50, Gömlek 2156.

¹⁶ *Düstur* (1290), Tertib I, Cilt II, 803-807.

¹⁷ 1.2.6. ve 9. maddelere bkz. *Düstur* (1290), Tertib I, Cilt II, 803-804.

¹⁸ Örneğin, (7 Kanun-ı sani 1321) 20 Ocak 1906'da Zaptiye Etibbâ Dairesinden, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'ye gönderilen yazıda, Vefa karyesinde (18 haziran 321) 7 Temmuz 1905de vefat eden Cemile isimli kadının kocası tarafından iskat-ı cenin için verilen Karabaş isimli bitki nedeniyle öldüğünü, kadının babasının iddia etmesi üzerine Tabib Simyon, Simyaki ve Fevzi Beylerce vefattan 6 ay sonra açtırılıp otopsi icra edilerek, cesedin ahsa-yi batniyesinin

Merkezde Cemiyet-i Tıbbiye adlı tıp bakımından en yüksek danışma ve kontrol merkezi olarak görev yüklenmişti. 1904 yılına kadar bu yapı devam etti. 1904'de Nezâret-i Tıbbiye-i Mülkiye yerine "Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye" kısa bir süre sonra "Meclis-i Maarif-i Tıbbiye" adıyla kuruldu. Sivil sağlık, belediye vs. işlerinde Dâhiliye Nezâreti'ne bağlıyken, askeri işlerde ise Umum Mekatib-i Askeriye Nezâretine bağlandı. 1910'da "Meclis-i Maarif-i Tıbbiye" bu kez "Meclis-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye" adıyla karşımıza çıkarken, 1912 yılında "Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye" adını kazandı. 1 Mart 1913'de bu cemiyet ilga edilerek yerine "Sıhhiye Müdiriyet-i Umumiyesi" kurularak,¹⁹ 1916'da ise yeni bir yapılanmaya gidilerek Dahiliye ve Sıhhiye Nezâreti kuruldu.²⁰ Kurumsal yapı bakımından oldukça karmaşık bir görünüm arz eden bu yapı içerisinde pek çok türdeki mesleki problemlerin görüldüğü bir ihtisas komisyonunun hep varolduğu anlaşılmaktadır. Bu kurumsal yapı içerisinde adli tababet meseleleri de görülmekteydi. Adli Tababetin diğer sağlık işleri dışına çıkartılarak bağımsız bir birim olarak karşımıza çıkışı (10 Cemâziyelâhire 1335) 22 Nisan 1917 tarihli kanunun 17. maddesiyle, "Meclis-i Tıbb-i Adlî ve Müessesesi" kuruluşuyla mümkün olmuştur.

Merkezde Adli Tıp

Mekteb-i Tıbbiye'nin gerekli hallerde adli tıp çalışmalarını tamamlayıcı nitelikteki laboratuvarları için, (1287)1870'de Mekteb-i Tıbbiye'nin yapacağı tahlil-i tecrübeler ve kimyevî keşiflerden alınacak harçların bir tarifesi yayınlanmıştı.²¹ Tarifeden anlaşıldığına göre adlî tıbbı dair analiz ve incelemeler de burada yapılmaktaydı.²² Konuya dair Şurâ-yı Devlet mazbatasında belirtildiği üzere o tarihe kadar mahkemelerden intikal eden talepler ücretsiz yerine getirilmekteydi. Yayınlanan tarifeyle adlî makamlar için yapılacak tahlil ve incelemelerden de artık ücret alınması kararlaştırılmıştı.²³

Burada zamanına göre ileri seviyede denilebilecek, detaylı kimyasal ve fizyolojik incelemeler ile analizlerin yapılabildiği anlaşılmaktadır. Nitekim elimize geçen ilginç bir belge, bir suç aleti üzerinde yapılmış fizyolojik ve kimyevi muayeneyi göstermektedir;

---

tamamen çürümüş olmasına rağmen iddia olunan Karabaş bitkisi, batından alınan parçalar ve ayrıca toprak örnekler alınarak, kavanozlara koyulduğu ve tabib raporuyla beraber incelenmeleri talep edilmekteydi. BOA. ZB. Dosya 303, Gömlek 159.

¹⁹ Bu müdüriyete bağlı olarak "Tababet-i Adliye Müessesesi ve Encümeni" ismindeki bir birim Cemiyet-i Tıbbiye'nin vazifesini yapmaktaydı. Şemsi Gök-Cahit Özen, a.g.e., s. 4.

²⁰ Abdullah T. Erdoğdu, *Dâhiliye Nezâreti Teşkilat Tarihi (1836-1922)*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2005, s. 36-38.

²¹ *Düstur* (1290), I. Tertib, II. cilt, s. 824.

²² Emre Dölen, a. g. e. s. 78.

²³ BOA, İrade (Şurayı Devlet), Dosya 19, gömlek 817.

“Marifet-i âcizânemizle kemâl-i dikkat ve i'tinâ ile muâyenesi icrâ olunmak üzere etebbâ-yı cenâb-ı hilâfet-penâhiden İsmet Paşa kulları yediyle irâe olunan şüpheli bir bıçağın hâl-i hâzır ve sûret-i i'mâl ve muâyenesi-i tıbbi ve kimyeviyesi vech-i âfî üzeredir:

Bıçağın yüzü yani kesen demiri 4 parmak tûlunda ve bir parmak arzında keskin ucu sivri olup sarı bir madenden ma'mûl sapına merbût bıçak çakı gibi açılır ve kapanır sapının içinde bir yay ile birde halka varolduğu halkada kırmızı bir kurdela bağlanmış olup onunla bilek vesâir mahalle asılabilir. İşbu bıçağın sarımtırak bir ağaçtan mamûl üzerinde S.M. markası ve iki üçü demir çenber ile tahkîm olunmuş içerisi bir taraftan diğer tarafa delik yekpâre bir gıllıf olup bıçak kendi çapı üzerine kapanıp mezkûr gıllıf içerisine konulduğu gibi bir.....veya baston ucu ve sigaralık gibi elhasıl ne olduğu belli olmaz ve çıkarılıp açıldıkta bıçağın yüzü mezkûr ağaç gıllıfın içinden geçirilerek uçtan nihâyete dek istenildiği kadar isti'mâl olunabilir Nihâyete vâsıl olundukta yay vâsıtasıyla mezkûr ağaç gıllıfa rabt olunarak açılma ve kapanma mümkün küçük bir bıçak halini alır. Kemâl-i mahâretle i'mâl olunmuş yüzü kirli bir alet-i katı' idi. İşbu aletin katı' olan kenarı tûlunce kil renginde ve leke şeklinde bir mâtde ile mutallâ idi. İşbu mâtddenin neden ibâret olduğunu ta'yîn etmek için vesâit-i fenniyyeden Hurdebîn muâyenesi ve sayvân üzerine fizyoloji tecrübesi ve tahlîl-i kimyevî usûlleriyle muâyene ve tedkik olundu. Hurdebîn muâyenesinde bir mâtde-i nesciye-i uzviyye olduğuna delâlet eder evsâf görüldü. Sayvân üzerine icrâ edilen fizyoloji tecrübesinde i'râz-ı semmiye dâir bir alâmet müşâhade olunmadı. Semûmun en şedîdi olan şibh-i kaleviyyât ecsâm-ı mi'yârât-ı mahsûsalarıyla taharrî edildikte bunlardan hiçbirisinin vücûdu keşf olunmadı. Binâberîn taharriyyât-ı kimyeviyede ve Fizyoloji tecrübesinde menfî netâic istihsâl olunmasından bu mâtde semmden ârî olup yaş bir mâtde-i uzviyenin katı'ndan husûle gelme bir leke olduğu tebeyyün etmiştir. 19 Teşrinievvel 301.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Kimya muallimi Kolağası kulları (Vasdil Bogomir)

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Tıbb-i Kanûnî muallimi Miralay Kulları (Agob Handanyan mührü)²⁴

Bu tarife yayınlanmakla beraber zaman zaman harçlara dair çeşitli sıkıntılar yaşandığı da anlaşılmaktadır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne-i Mekatib-i Asakir-i Şâhâne Nezâreti'nden (24 Zilhicce 317) 24 Nisan 1900 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne yazılan bir yazıda, Dersâadet Bidâyet Mahkemesi müdde-i umûmiliğinden Manol isimli kişiyi cerh eden Yankoli

²⁴ Belgenin aslı için bkz. **BELGE - I; Agob Handanyan** 1866'dan itibaren Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyede ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahanede, Tıbb-i Adli Muallimliği yapmaktaydı. Şemsi Gök-Cahit Özen, a. g. e., s.2-3; E. Kadri Unat-Mustafa Samastı, a. g. m., s. 121.

isimli kişinin üzerinden çıkan bıçakta, deme benzer lekelerin muâyenesinin istendiği hatırlatılarak, bu tahlilin harcının 6 mecdiye bir çeyrek olduğu müdde-i umûmiliğe bildirilmesine rağmen, müddeilikten alınan cevabî müzekkerede Düstur'da yayınlanan keşfiyât ve tahlilât tarifesinde, bu tür tahlilin 5 mecdiye gösterildiğini bu yüzden istenen paranın hangi tarifeye göre olduğu sorulmuştu. Cevaben Nazır Zeki imzasıyla tarifenin zîrinde alınacak harcın 1/4 miktarının ayrıca kalemiye olarak alınacağına dair kayıt bulunduğu ve 5 mecdiyenin 4 birinin 1 mecdiye 25 guruş (bir çeyrek) edeceği beyanıyla, bakıyyenin ödenmesi konusunda emir verilmesini istemekteydi.²⁵

Yine Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin talebi üzerine, Dahiliye Nezâreti'nden bütün vilayetlere gönderilen (16 Cemâziyelâhir 1311) 25 Aralık 1893 tarihli bir emirde, vilayetlerden gönderilmekte olan "...ahşâ'-yı bâtınıye ve alet ve eşyâ-yı mütevvîâ-yı sâirenin tahlil harçları birlikte gönderilmeyip..." çeşitli yazışmalar sonrası ancak bir kısmı tahsil edilmekteyse de, umûr-ı tıbbiyenin noksanına sebebiyet vermesi nedeniyle, bu durumun kaidelere aykırı olduğunu ve bundan sonra mektebe tahlil için gönderilecek her bir parça için 5 mecdiye gönderilmedikçe tahlil yapılmayacağını bildirmekteydi.²⁶

Yine (14 Muharrem 1331) 24 Aralık 1912'de Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiyeden Dâhiliye Nezâreti'ne yazılan yazıda, Polis merkezi müdüriyetlerinden muayene için gönderilmekte olan mevâdd-ı muhtelifeye ait tahlil harçlarının öteden beri bunların muhasebe kayıtlarının tutulduğunu, talep edilmesine rağmen gönderilmediği bundan sonra gönderilecek şeylerin Düsturun 2. cildinde muharrer tarifeye göre harçlarıyla gönderilmesi aksi takdirde muayene edilmeyeceği²⁷ bildirilmişti.

Bu sıkıntılar nihayet, (21 Şaban 1334) 22 Haziran 1916'da neşredilen ve 1870 tarihli tarifeyi ortadan kaldıran, yeni bir tarifeye aşılmıştır. Bu yeni Tarife Kanunu'nun 5. maddesi ceza mahkemelerinden gönderilen mevâddı, tahlil ücretlerinden istisna kılmıştır.²⁸

Öte yandan vilayetlerden gönderilen raporlar, suç aletleri veya ahşâ'-yı bâtınıyeye dair Mektebi Tıbbiye'nin değerlendirme raporları veya tahlillerinde zaman zaman gecikmeler yaşandığı da anlaşılmaktadır.

Örneğin Erzurum Vilayetine dâhil Kozbican'da öldürüldüğü iddia olunan Receb'in, eczâsı önceden tahlil için Tıbbiye Nezâreti'ne gönderildiği ancak neticesinin alınmadığı ve zanlı olarak tevkif edilen Mehmet ve Ali

²⁵ BOA. ZB. Dosya 300, gömlek 43.

²⁶ BOA. DH. MKT. Dosya 199, Gömlek 13.

²⁷ BOA. DH. İd. Dosya No 157, Gömlek 24.

²⁸ Çevriyazısı için bkz. EK- I; Tarifenin Orijinali için bkz. BOA. MV. Dosya 243, Gömlek 51; BOA. Nizamât Defteri. 27/25, varak 66-69.

isimli kişilerin tahliyelerinin gelecek bu cevaba bağlı olduğunun beyan edilmesi üzerine, Dahiliye Nezâreti'nden (27 Temmuz 310) 8 Ağustos 1894 de Umûm Mekâtib-i Askeriye Nezâreti'ne yazılmışsa da, yine cevap alınmadığı için (15 Ağustos 310) 27 Ağustosta 1894'de tekrar yazılmıştı.²⁹

Yine benzer şekilde Zaptiye Etibbâ Dairesi tarafından (1 Safer 321) 29 Nisan 1903 tarih ve 252 numaraya gönderilen ahşâ-yı batıniyye vesairenin tahlil raporunun hemen gönderilmesi konusunda, (27 safer 1322) 13 Mayıs 1904'de yazı yazılmak zorunda kalınıyordu³⁰.

(9 Haziran 1325) 22 Haziran 1909'da ise Tutuklu Osib ve Musin isimindeki kişiler Dersaadet Zaptiye Nezâretine çektikleri telgrafta şöyle diyorlardı; "Karçıkanlı Yusuf'un semm tesiriyle katl maddesinde hayli zamandır mevkûfen yatıyoruz. Tahkikât icrâ olunursa masûmiyetimizin tebeyyün eylemesi daha ziyâde mağdûriyet devam etmemek üzere bertahlîl-i mahâkimden gönderilen müteveffânın maddesi zımındaki cevâbın makam-ı âidiye-i sür'at i'tâsını ma'delet nâmına istihâm eyleriz"³¹.

Bu tür şikayetler giderek artmış olsa gerekir ki, Adliye ve Mezâhib Nezâreti (13 Şaban 1330) 29 Temmuz 1912'de kaleme aldığı bir yazıda, Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiyye'ye gönderilen "...eşyâ-ı cürmiye ve ahşâ-yı bâtiniye ait tahlîlât ve bâmahâll-i etibbâsı tarafından verilen rapor üzerine tedkikat-ı fenniye...." neticesinin birkaç kez uyarılara rağmen, mahallerine bildirilmediği ve bu nedenle bir çok kişinin aylarca bilâ-hükm mevkufiyetlerine sebebiyet verildiği pek çok müracaattan anlaşıldığının, bu yüzden gönderilecek şeylerin ve raporların süratle tedkikat-ı fennesinin yapılabilecek raporların yine vakt ü zamanında mahallerine gönderilmesi konusunda ilgililere etkili ve kesin bir dille emredilmesini talep etmekteydi. Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye Nezâreti antetli ve (21 Ramazan 1330) 3 Eylül 1912 tarihli konuya dair cevapta, ellerinde bekleyen eski evrak olmayıp, 3 adet evrakında işlemlerinin sürdüğü ve adliyeye dair evrakların ise en evvel muâmele edildiği bildirilmekteydi³².

Mekteb-i Tıbbiye laboratuvarlarının genel halk sağlığı konusunda çalışmaları, gerek Dersaadet de bulunanların problemleri çözme gibi uğraşlar yanında aynı zamanda ülke genelinden mahkemelerden gelen eşyâ-ı cürm, ahşâ-yı bâtiniye vb şeyleri tahlil ve analiz eden birim olduğu düşünülürse, yoğun bir iş yüküyle karşılaşmış olması ve zaman zaman aksamaların olması da doğaldı. Tahlil ve labarotuar konularında bu sıkıntılar yaşanırken gerek Dersaadette Zaptiyeye bağlı etibba ve gerekse taşra adli etibbası açısından başka adli tabiblik çalışmalarında bazı sıkıntılar görülmekteydi.

²⁹ BOA. DH. MKT. Dosya 269, Gömlek 60; *Takvim-i Vekayi*, 30 Şaban 1334 numara 2575.

³⁰ BOA. ZB. Dosya 345, Gömlek 108.

³¹ BOA. ZB. Dosya 349, Gömlek 94.

³² BOA. DH. İD. Dosya 46, Vesika 65.

Taşrada Adli Tıp

Dersaâdette, taşradan farklı olarak ortaya çıkan adli vakalarda, başkent oluşu nedeniyle farklı bir uygulamaya gidilerek, belediye tabibleri yerine Zaptiye Nezâreti'ne bağlı etibba bu görevi yürütmekteydi.³³ Adli tabiblik görevini yapan Dersaâdetteki Zabıta tabibleri tıpkı, taşradaki belediye etibbası gibi muvazzaf olmalarına rağmen, ayrıca yevmiye ücreti almak istemekten³⁴ Taşradaki Belediye tabibleri de ücretlerini alamamaktan şikâyetçi idiler veya yetersiz bulmaktaydılar. Söz konusu ücretlerle ilgili olarak "Adliye Nezâretine Merbût Mahâkim-i Nizâmiye ve Devâirde Alınması Lâzım Gelen Harçları Mübeyyin Tarife" yayınlanmıştı. Tarifenin 48, 49, 61, 62. maddeleri düzenleme yaparken, sonradan haksız çıkan taraftan alınmak üzere, masraflar hariç olmak üzere, şehir içi yevmiyenin 50 kuruşu aşmamak şartıyla, şehir dışının ayrıca hesaplanacağını ve mahkemece takdir edilir denmekteydi³⁵. Ayrıca feth-i meyyit ameliyatı gereken durumlar içinde, ispirto vs masrafları için 3-4 lira ödenmekteydi.³⁶ Ancak ödemeler konusunda çıkan sorunlar nedeniyle tabiblerin adli tababet görevini yapmak istemedikleri görülmekteydi.

Örneğin Avlonya belediye tabibinin 8 kere ceraim vakasına gönderildiğini ancak istihkakının ödenmediğini Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye Reisi Besim Ömer Bey ifade etmekteydi³⁷.

(18 Şaban 1328) 23 Ağustos 1910'da Adliye ve Mezâhib Nezâreti, Ankara İstînâf Mahkemesi müdde-i umûmiliğinden gelen bir yazıya istinâden, vilayetin bağlı kazalarının çoğunda belediye tabiblerinin bulunmamasından ve bulunan mahallerdeki etibbânın ise bazı bahanelerle ile cürm-i meşhûda gitmekten kaçındıklarından dolayı ilgililerin uyarılmasını Dahiliye Nezâreti'den talep ediyordu³⁸. Darb sonucu ölen Meryem isimli kişinin keşfi için Bolu sancağı tabibi Ziya ve Düzce tabibi Agop Beyler harcırah dışında yevmiyelerin almaksızın keşfe gidemeyeceklerini beyan edince ceset ortada kalmış, ve yevmiye zorunlu olarak verese tarafından ödendikten sonra gidildiği bildirilmekteydi³⁹.

³³ "... Esâsen usûl-i muhâkeme-i cezâiyyeye göre her tabib adli tabiblik yapabilir. İhtibâr hakkında henüz hususî bir kanunda vaz edilmemiştir. İstanbulda uygulanan tarz İstanbul hususiyetinden kaynaklanan bir teamüldür Buna göre İstanbul Zabıta tabibleri tabâbet-i adliye vazifesini ifâ etmektedirler gerekli görürlerse, gereken feth-i meyyitler Sıhhiye Müdiriyet-i Umûmiyesi tarafından tesis olunup henüz nevât halinde bulunan Morg Müessesesi tarafından icrâ edilmektedir..." Bahaeddin Şakir - Vasfi, *Tababet-i Adliye Rehberi*, (Lacassagne, A. - Thoinot'dan çeviri), İstanbul 1330 (Rumi) Kader Matbaası, s. 19.

³⁴ BOA. DHEUM.MH. Dosya 176, Vesika 70; DH. MUI. Dosya no 73-1.

³⁵ *Ceride-i Mahakim*, 10 Şaban 1296, No. 5.

³⁶ Bahaeddin Şakir - Vasfi, a.g.e. s. 24.

³⁷ BOA. DH. MUI. Dosya 49-1, Vesika 33.

³⁸ BOA. DH. MUI. Dosya 125, Vesika 9.

³⁹ BOA. DH. MUI. Dosya 43/1, gömlek 11.

Yine (5 safer 1328) 16 Şubat 1910 Adliye ve Mezâhib Nezâreti, Edirne Vilayeti belediye tabibi evveli Halil ve sânsi Avram efendilerin çeşitli ihtarlara rağmen adlî vazifelerini yerine getirmediklerini ve hatta bir maktûlun keşf ve muânenesi için Üsküdar Nahiyesi'ne gitmesi gereken Avram efendi'nin görevine gitmediği ve bu konuda Vilâyet Sıhhiye Müfettişliği tarafından yapılan uyarıların etkili olmadığını, ilgililerin adlî vazifelerin derhal yerine getirmeleri konularında şiddetle tebligatta bulunulmasını istemişti. Buna karşılık, Umûru Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye Riyâseti, konunun eskiden beri belediye tabiblerinin ücretlerinin ödenmesi konusunda mahallerince yapılan muâmeleden kaynaklandığını ve verilen vazâif-i adliye için gereken harcırahlar ile feth-i meyyit ücretlerinin ödenmemekte olduğundan tabiblerin vazifeden kaçınmalarının diğer vilayetlerde de söz konusu ifade edilmiş ve bu yüzden böyle durumlarda da konunun neden doğduğu vilayetlere sorulması gerekir denmekteydi⁴⁰. Öte yandan bazı şikâyetlerde de haklı görülmesi halinde tabib görevden alınmaktaydı. Örneğin, Belediye tabibi İstefan Efendi'nin mahkemece muayene için gönderilen mecrûhinden hadd-i itidâlden haricinde ücret talep etmesi nedeniyle Tıbbiye Nezâretine şikâyet üzerine yerine Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun Doktor Ali Rıza Efendi Eylül 1888'de tayin olunmuştu.⁴¹

Adli tababet görevini yapanlar tıpkı İzmir ve Aydın Belediye tabiblerinde olduğu gibi "...kendilerini vazâif-i adliyye ile gayr-i mükellef addederek.." Mart 1909'dan beri vazife kabul etmemekteydiler ve "...kanunen itâsî lâzım gelen yevmiyelerinin verilmemesi ve itâ kılınan harcırahlarında masârif-i vakaya..." yetmediğini belirtmişlerdi.⁴²

Ankara Vilâyet İstinaf Mahkemesi; Haymana'da darb sonucu ölen 2 aylık bir çocuğa yapılan "ameliyat-ı cüziyye-i cerrâhiye" sebebiyle belediye tabibinin 3 lira ücret talep etmesi yine bir başka tabibin ise feth-i meyyit için ücret-i teşrîhiye ücreti olan 300 kuruşu almaksızın rapor vermemesini gerekçe göstererek, Tıbbiye Nezâretince belirlenen bu değer in isabetsizliği belirterek yeni bir değerlendirme yapılmasını talep etmişti. Konuyla ilgili olarak (11 Teşrin-i sani 1325) 24 Kasım 1909'ta Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye tarafından verilen cevapta, feth-i meyyit işlemi için alınan ücretin çok görülmemesi bildirilmekteydi.⁴³ Öte yandan Erzurum, Manastır, Aydın gibi çeşitli vilayetlerin belediye ve ilgili daireleri önemli bir talepte bulunmaktaydılar. Adliye ve belediye tabibliğinin aynı kişiler de olmasından dolayı, maaşları belediyelerden verilen belediye tabiblerinin memleket ahalisinin sağlığına bakmadığından şikâyetle, fukaraların

⁴⁰ BOA. DH. MUI. Dosya 67, vesika 59.

⁴¹ BOA. DH. MKT. Dosya 1573, Gömlek 33.

⁴² BOA. DH. MUI. Dosya 1-1, Gömlek 60.

⁴³ BOA. DH. MUI. Dosya 22/-1, Gömlek 30.

tedavisinin takibatıyla mükellef olan tabiblerin, adliye tabâbeti vazifesiyle, günlerce memuriyet-i adliye ile cürm-i meşhûd arkasında dolaştırılmasından dolayı, paralarını vermekte olan ahalinin sağlık hizmetlerinden yoksun kaldıklarına dair ahalice çeşitli arzuhallerle şikayette bulunulduğundan bahisle, diğer yandan önemli bir iş olan adliye işinin de sekteye uğradığı hatırlatılarak, adliye tabâbetinin, belediye tababetinden ayrılması istenmekteydi.

Bu tür taleplere karşı Adliye ve Mezâhib Nezâreti (28 Şaban 1327) 14 Eylül 1909 tarihli yazısında, mahâkim nezdinde tabib-i mahsûs istihdâmı mesbûk olmadığı gibi mahâkim nezdine yeniden tabibler tayini içinde, bütçede karşılık bulunmadığından cürm-i meşhûd vesâir gibi husûsât-ı adliyede görev yapacak belediye tabiblerinin harcırah ve zorunlu giderlerinin adliyeden ödenmekte olduğu halde, görevden kaçınmalarının gayri caiz olduğu ve etibbâ-yı belediyenin adliyeye ait hizmetlerden kaçınmalarını gerektiğini hatırlatıyordu.⁴⁴

Tabibler açısından var olan bu sorunların dışında, Devlet açısından da eğitilmiş eleman sıkıntısı bulunmaktaydı. Gerçekte imparatorluk dâhilinde bu görevi yürütenler tıbbiyeyi bitirmekle beraber bir ihtisas dalı oluşu nedeniyle, bu alanda ihtisas yapan kişiler değildi. 1914 itibariyle, adli tababet ihtisası yapan sayısı çok azdı.⁴⁵ Devlet bir yandan sınırlı da olsa, bu konuda ihtisas yapacak kişileri ülke dışına göndermeğe çalışmaktaydı. Nitekim (4 Rebiülahir 1305) 20 Aralık 1887 tarihli irade-i seniyye ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun olan ve Dâire-i Zabtiyyede Meclis-i Etibba'da müstahdem bulunan Doktor Mehmet Ali Bey'in "...Fransa'da ve sair memâlik-i mütemeddine bir cinayetten dolayı veyahud kazaen mecrûh olanlar Polis maiyyetindeki Tabib-i kanûni vasıtasıyla lede'l-muâyene tanzim eyledikleri fenn-i raportla beraber müdde-i umûmiye teslim oldukları cihetle....Fransa'da merî ahvâlden memâlik-i Şâhâne dahi istifade olunabilmek üzere iki üç sene ameliyat mektebinde ders görmek ve bade Paris'te polis maiyyetinde dahi bir iki sene kullanılmak üzere..." gönderilmesi irade⁴⁶ olunurken aynı zamanda Mehmet Ali Bey'e ilaveten bir başka tabibinde gönderilmesi emredilmekteydi. Bu nedenle yine mektebi mülkiyeden mezun Mustafa Behçet Bey gönderilecektir.⁴⁷

(16 Şevval 1310) 3 Mayıs 1893'te sadır olan irade-i seniyye ile Bosna Tıbbiye-i Şâhâne'sinden mezun dört tabibin Kimya ve Tahliyat-ı Kimyeviye

⁴⁴ BOA. DH. MUİ Dosya 12-3, Vesika 15.

⁴⁵ "...Memâlik-i sâirede tabâbet-i adliye etibbâyı mütchassiseye ifâ ettirilmektedir. Memleketimizde bu tarz oda ibtidâi ve noksan bir şekilde olmak üzere yalnız İstanbulda cari olup, taşrada Edirne Vilâyeti müstesnâ olmak üzere etibbâ-i mütchassise gayri mevcûddur..." Bahaeddin Şakir - Vasfi, a.g.e., s. 19.

⁴⁶ BOA. İrade (Dâhiliye), Vesika No. 83310.

⁴⁷ BOA. DH. MKT. Dosya 1473, Gömlek 36; Her iki tabibe de 25 lira maaş tahsis edilmişti. BOA. DH. MKT. Dosya 1431. Gömlek 118.

tahsili görmeleri için 5'er yıllığına Doktor Yüzbaşı Nureddin Efendi Paris'e, Doktor Yüzbaşı Hikmet Efendi Berlin'e, Doktor Yüzbaşı Ziya Efendi Londra'ya ve Doktor Yüzbaşı Cevat Efendi'nin ise dil bildiği için, üç yıllığına Viyana'ya gönderilmesi kararı sadır olmuştur.⁴⁸

Cevad Bey'in dönüşte Mektebi Tıbbiye'ye muallim olmuşken, daha sonra gümrük kimyahanesinde görevliyken 1906'da 3 aylığına "kurumuş insan ve hayvan kanlarını temyîz ve tefrîk için Muallim Olesthun nezdinde usûl-i keşfiyât-i cedîdenin tatbikini görmek üzere..." Almanya'ya gönderilmişti.⁴⁹

Mekاتب-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhânede görevli kimyager Ali Bey'in, yalnız olması nedeniyle, devâirden gönderilen işlerin tahliline yetişemediği, kimyagerlerin sayısının artırılması için Avrupadan 2 kimyagerin getirtilmesini ve bunların maaşlarının alınacak harçlardan karşılanmasını talep etmekteydi. Konu Şura-yı Devlette (Gurre Muharrem 1311) 15 Temmuz 1893'te görüşülmüştü.⁵⁰

Adli tabibliğin aslında bir ihtisas işi olması ve bu alanda yeterli sayıda hekimin bulunmaması, Osmanlı idarecilerini, her tabibe ve özellikle belediye, askeri hekimi gibi resmi olarak çalışanlara bu görevi, gördürmek zorunda bırakmıştır. Gerçekte bir ihtisas gerektirmesi ve elde yeterli eleman olmayışı nedeniyle, özellikle taşradaki hekimlere yönelik olarak, adli tabibliğin gerektirdiği durumlarda tabiblerin neyi, nasıl yapacakları ve nelere dikkat etmeleri gerektiği konusunda, İdâre-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin hazırladığı, bir talimat çıkartılmıştı.⁵¹ Bu talimatı ilk kez yayımlayan kişi bir dönem Şura-yı Devlet azalığı da yapmış olan Said Bey'dir.⁵² Ancak talimatın tarihini vermemekle beraber talimatın çıkarılma tarihi muhtemelen Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin kuruluşu ve Said Beyin eseri yayınladığı tarih olan 1867-1889 tarihleri arasındadır.⁵³ Bu talimatta tıbbi ıstılahlarla tabiblerin, vakaya göre nasıl yaklaşım gösterecekleri anlatılmaktadır.

⁴⁸ BOA. İrade (Askeri), 5; BOA. İrade (Askeri), 12; Bu kişilerin kısa birer biyografileri için bkz. Rıza Tahsin, a.g.e. s. 98-99, 100-101.

⁴⁹ BOA. M.V, Dosya 119, Gömlek 77.

⁵⁰ BOA. DH. MKT. Dosya 24. Gömlek 18.

⁵¹ Talimatın çevriyazısı için bkz. **EK-II**; özeti için bkz. Said, *Vazaif-i Adliye-i Etibba*, İstanbul, Âlem Matbaası, 1306 (1889-1890), s. 47-58; Bu eser bizde bir hukukçu gözüyle adli tababet ile hukuk arasındaki münasebetleri veren ilk eser olma özelliğindedir. Eserin geniş bölümü dünyada Adli tababetin tarihçesine ayrılırken, özellikle Fransa'daki gelişmeler ve Napolyon'un medeni hukuk code'sinde tababet hukuk ilişkisi çerçevesinde adli tababet ele alınırken, esrar-ı ketm, tabiblerin yeminleri gibi unsurlar değerlendirilirken yer yer bizdeki hukuki boyut ve yazarın değerlendirmelerini içeren ve özellikle kanaatimizce sözünü ettiğimiz talimat dolayısıyla önemli bir eserdir.

⁵² Said Bey hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Ali Beyhan "Bir Abdülhamid Devri Aydınımın Profili: Lastik Said Bey", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, C.XIII, 1993, s. 167-205.

⁵³ Arşivde yaptığımız araştırmada bu talimatı ve yayın tarihini tespit edemedik.

İlk talimatın sonrasında (1331) 1915 tarihinde “Ale’l-umûm Feth-i Meyyit Tesemmüm Vakâyinde Keşf ve Feth-i Meyyite ve Ahşânın Ahz ve İrsâline Memûr Etibbânın Tarz-ı Hareketine Dâir Talimâtname”⁵⁴ isimli çok daha fasıllı ve gelişkin bir talimatname daha çıkartılmıştır.

Son olarak tespit ettiğimiz üçüncü bir talimatname ise, iki yıl sonra muhtemelen tıbbi açıdan daha gelişkin olarak yayınlanacaktır⁵⁵. Bu kez “Ale’l-umûm Feth-i Meyyit Tesemmüm Vakâyinde Keşf ve Feth-i Meyyite ve Ahşânın Ahz ve İrsâli Mecnûnların Usûl ü Muâyenesi” adını taşımaktaydı.

Sonuç

Tanzimat Fermanı bir modernleşme projesi olarak toplumsal yapıyı ve zihniyeti değiştirmeyi hedeflerken, gelişen devletler safına katmayı öngörmekteydi. Söz konusu devletlerin “birey”e verdikleri önem çerçevesinde, Osmanlı Devleti’nin birey ve onun temel haklarını güvenceye almak istemiştir. Bu bağlamda bireylerin en temel hakkı olan yaşama, şeref ve namuslarını güvenceye alma konusunda, hukukun tek başına bunu sağlaması beklenemezdi. Hukuka yardımcı unsurların gelişmesi ve devreye de girmesi gerekirdi. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’tan Cumhuriyete uzanan süreçte Adli tababet giderek önem kazanırken, aynı zamanda kökleşmekteydi. Çalışmamızda da görüleceği üzere bu süreç, sancılı bir süreç olmakla beraber, Tanzimat’ın getirdiği doğal bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktaydı.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri ve Süreli Yayınlar

BOA. HR. MKT. Dosya 61, Gömlek 88.

BOA. İrade (Hususi) vesika 50.

BOA. İrade (Meclis-i Mahsus), Dosya 50, Gömlek 2156.

BOA, İrade (Şurayı Devlet), Dosya 19, gömlek 817 .

BOA. İrade (Askeri), 5.

BOA. İrade (Askeri), 12.

BOA. ZB. Dosya 303, Gömlek 159.

BOA. ZB. Dosya 300, gömlek 43.

⁵⁴ Talimatın kapağı için bkz. BELGE – II.

⁵⁵ Talimatın kapağı için bkz. BELGE – III.

- BOA. ZB. Dosya 345, Gömlek 108.
BOA. DH. MKT. Dosya 199, Gömlek 13.
BOA. DH. İd. Dosya No 157, Gömlek 24.
BOA. MV. Dosya 243, Gömlek 51.
BOA. DH. MKT. Dosya 269, Gömlek 60.
BOA. ZB. , Dosya 349, Gmlek 94.
BOA. DH. İD. Dosya 46, Vesika 65.
BOA. DHEUM. MH. Dosya 176, Vesika 70.
DH. MUİ. Dosya no 73-1.
BOA. DH. MUİ. Dosya 49-1, Vesika 33.
BOA. DHMUİ. Dosya 125, Vesika 9.
BOA. DHMUİ Dosya 43/1, gmlek 11.
BOA. DHMUİ Dosya 67, vesika 59.
BOA. DH. MKT. Dosya 1573, Gmlek 33.
BOA. DH. MUİ. Dosya 1-1, Gmlek 60.
BOA. DH. MUİ. Dosya 22/-1, Gmlek 30.
BOA. DH. MUİ Dosya 12-3, Vesika 15.
BOA. DH. MKT. Dosya 1473.
BOA. DH. MKT. Dosya 1431, Gömlek 118.
BOA. M.V, Dosya 119, Gömlek 77.
BOA. DH. MKT. Dosya 24. Gömlek 18.
Dstr (1290), Tertib I, C. II.
Takvim-i Vekayi, 30 Şaban 1334 numara 2575.
Ceride-i Mahakim, 10 Şaban 1296, No. 5.

II.Araştırma ve İncelemeler

- BEYHAN Mehmet Ali, "Bir Abdülhamid Devri Aydını'nın Profili: Lastik Said Bey, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, C.XIII, 1993.
BİNGÖL Sedat, *Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu (Nizâmiye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve İşleyişi 1840-1876, Eskişehir, Anadolu Üniv. Yay., 2004.*

- _____; "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mahkemelerinde Adli Tıp Uygulamaları", (11-15 Eylül 2006) XV' inci Türk Tarih Kongresi Bildirileri (Basımda).
- DÖLEN Emre, "1870'li Yıllarda Mekteb-i Tıbbiye Laboratuvarında Yapılan Analiz ve İncelemeler, Ankara, II. Türk Tıp Tarihi Kongresi (20-21 Eylül 1990), TTK Basımevi, 1999.
- ERDOĞDU Abdullah T., *Dahiliye Nezareti Teşkilat Tarihi (1836-1922)*, (Basılmamış) Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2005.
- FAHRİ, *Tıbbi Adli*, Ankara, Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Neşriyatı, 1939.
- GÖK Şemsi-ÖZEN Cahit, *Adli Tıbbın Tarihçesi ve Teşkilatlanması*, İstanbul, Adalet Bakanlığı (Adli Tıp Kurumu), 1982.
- KAMAY Behçet Tahsin, "Adli Tababetin Tarih ve Tekâmülü I-II", *Adalet Dergisi*, Yıl 48, sayı 1-2, Ocak- Şubat 1957.
- KÂHYA Esin, "Bizde Disseksiyon Ne zaman ve Nasıl Başladı", *Belleten*, C. XLIII, 1979, sayı. 172, s. 746.
- SAİD, *Vazâif-i Adliye-i Etibba, İstanbul*, Âlem Matbaası, 1306 (1889-1890).
- Bahaeddin ŞAKİR – VASFİ, *Tababet-i Adliye Rehberi*, (Lacassagne, A. – Thoinot'dan çeviri), İstanbul, Kader Matbaası, 1330 (Rumi).
- Rıza TAHSİN, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye*, Dersaadet Kader Mat. 1328.
- TERZİOĞLU Arslan, "Tersane-i Amiredeki Tıbhânenen Gülhaneye Türk Tıbbının Batılılaşması", (Ed) A.Terzioğlu-Erwin Lucius, *Türk Tıbbının Batılılaşması*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.
- UNAT E. Kadri-SAMASTİ Mustafa, "Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye", İstanbul, 1992, *I.Türk Tıp Tarihi Kongresi*, TTK Basımevi.
- ÜNVER Süheyl, *Tıp Tarihi*, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul, 1943 .
- YAĞAR Hasan, "Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci", *Türkler*, C.XIII., (Ed.H.C.Güzel vd.) Ankara, 2002.

I. Ek (BOA. MY. Dosya 243, Gömlek 51)

Sıhhiye Müdüriyet-i Umûmiyesi Kimyâhânesince Alınacak Ücret ve Bedeller Hakkında Nizâmnâme

Madde: 1 Sıhhiye Müdüriyet-i Umûmiyesi Kimyâhânesince efrâd-ı ahâlinin talebiyle icrâ kılınacak tahlîlât ve efrâd-ı ahâliye satılacak serum ve aşılar için bervecch-i âfî ücret ve bedel alınır.

İfrâzât-ı Tabîiyenin Kimyevî ve Hurdebînî Muâyenesi

Guruş

30 usâre-i mideviyye tahlîli

10 idrarda albumin, glikoz, safrânın tayîni ve hurdebînî muâyene

10 idrarda glikozun tayîn-i miktarı ve aseton taharrisi

10 idrarda bevre ve hâmız-ı bevre, klorsodyum ve fosfat emlâhasından birinin takdîr-i miktarı

20 idrarın tahlîl-i tamı

40 mevâdd-ı gaitada yağın miktarı

20 mevâdd-ı gaitanın hurdebînî muâyenesi

10 menî muâyenesi

10 mesâne taşlarının muâyenesi

Eczâ ve Müstahzarât-ı Tibbiye

20 Alel-umûm hâmızât-ı madeniye ve uzviyye ile emlâh-ı madeniyeleri (hâmız-ı kibrît ve hâmız-ı limon ve Azotit fidda ve aselbendit sût gibi)

60 Şibh-i kaleviyât ve emlâh-ı uzviyye ve madeniyesi (limonit, kafein ve kibrîtiyyet ve kinin ve pilorkarpin gibi)

20 Terkîb usûlüyle istihsâl edilmiş eczâ-yı tibbiye (antipirin ve fanesetin ve piramidon ve sakarin gibi)

40 Züyût ve şuhûm ve züyût-u tibbiye ile pomatlar (badem yağı ve lanolin ve vazelin ve civa merhemi ve zeyt-i kâfûri gibi)

20 Alel-umûm küûller sıbg-ı madeniyeler (Küül-i etil ve gliserin klor neml ve brom-ı neml ve iyod-ı neml ve sıbg-ı iyod gibi)

60 Mevâdd-ı nebatiye ve hayvaniye (kına kına ve afyon ve darçın ve kuduz böceği ve Tulu pelesengi ve zamk-ı Arabî ve çavdar uşağı ve katran gibi)

100 Müstahzarât-ı husûsiye-i Osmaniye

20 Uzwî hulâsalar ve sıbgılar (afyon hulâsası, seyyidül-enâm afyon ruhu, kurdboğan sıbgı gibi)

20 Tıbbî sabunlar (arab sabunu ve hayvan sabunu gibi)

20 Hâmızât ve kaleviyât-ı madeniye (amonyak _____mağnezi, kireç ve hâmız-ı zıbak ve hâmız-ı üsrüb ve hâmız-ı tütüyâ gibi)

20 Tıbbî dülbend ve pamuklar (hâmız-ı _____ pamuk ve iyod nemli dülbend ve pamuklar gibi)

40 Eterler (eter-i kibrît ve klor-ı etil ve klor-ı metil gibi)

20 Mevâdd-ı sükkeriye (laktoz ve devâf şurûblar gibi)

20 Devâf sular (Taflan suyu müvellid-ül-humûzalı su ve mâî-i mukattar ve klor nemli su ve ma-i _____ gibi)

40 züyut-u tayyâre (sandal-i zeyt tayyârı ve karanfil ve bergamut, darçın zeyt-i tayyâreleri gibi)

20 ecsâm-ı basite (civa ve kükürt gibi)

20 mekşûf maden sularından birinin tayîn-i mâhiyeti

20 maden sularından bir madenin tahlil-i keyfiyesi

100 mekşûf ve gayr-ı mekşûf maden sularının tahlil-i mükemmeli

Mevâddd-ı Ticariye ve Sanayiye'nin Tahlilâtı

40 İspirto tahlili

40 balmumu tahlili

50 boya tahlili çelik ve hadîd ve dökme demir tahlili

60 halâtaların tahlili

60 saç boyalarının tahlili

60 toprak tahlili

60 gazyağı tahlili

40 katran tahlili

100 kireç, alçı, çimento tahlili

60 gübre tahlili

60 meşin tahlili

100 maden tahlili

60 maden yağı tahlili

100 maden kömürü tahlili

Mevâdd-ı Gıdâiye ve Meşrûbât-ı Küüliye

20 dakik tahlili

20 ekme tahlili

20 tereyağı tahlili

10 zeytinyağı tahlili Alel-umûm zeytin-i nebatiyenin tahlili

50 çay tahlili

10 süt tahlili

10 sirke tahlili

40 şarab tahlili

20 gazoz tahlili

40 şurûb tahlili

40 kahve tahlili

40 konyak tahlili

10 yoğurt tahlili

40 su tahlili

40 çikolata tahlili

20 helva tahlili

40 bira tahlili

200 ahşâ-yı hayvaniyede semum taharrisi

Bakteriolojihâne-i Osmanide Fûrûht Edilen Serûm ve Aşıların Fiyatıyla Muâyene Ücretleri

10 muâyene-yi hurdebînî

30 muâyene-yi hurdebînî ve kültür

60 muâyene-i hurdebînî ve kültür ve telkîh

20 _____ taâmlı

20 tadâd-ı küreyvât-ı dem

60 su tahlili

40 suda bir nevi mikrob taharrisi

40 bir suyun tahlil-i kemmîsi

12 10 santimetre mükâab difteri serumu (parekende)

10 10 santimetre mükâab difteri serumu (toptan)

Eczâhâne ve Eczâ Depolarıyla Yarım Düzine ve Daha Ziyade Alanlara

15 10 santimetre mükâab dizanteri serumu (parekende)

15 10 santimetre mükâab dizanteri serumu (toptan)

10 1 santimetre mükâab kadar bir şişe tifo ve kolera dizanteri ve veba aşısı

10 1 santimetre mükâab Gonukok aşısı

1 küçük tüp çiçek aşısı

Madde: 2 difteri serumu ve tifo ve kolera ve dizanteri ve veba aşıları makamât-ı resmiye ile devair-i belediye ve Müessesât-ı Hayriyye ve Sıhhiyyeden ve hastahânelerden ve fakrî anlaşılanlar tarafından taleb-i vukuunda meccânen virilir.

Madde: 3 Yâbis serumların fiyatı mâyi' serumların fiyatının iki buçuk mislidir.

Madde: 4 Ecnebi serumlarıyla serum şırıngaları Sıhhiyye-i müdüriyet-i umûmiyesi kimyâhânesince bedel-i aslilerinin yüzde onu nisbetinde zam ile satılır.

Madde: 5 Mahakim-i cezaiyyeden vürud idecek kaffe-i mevâdd ile sıhhat-ı umûmiyyeye aid olarak makamât-ı resmiye ve devair-i belediyeden gönderilecek mevâdd ücret-i tahlilden müstesnadır.

Madde: 6 Tertib-i evvel düsturun ikinci cildinin sekiz yüz yirmi dördüncü sahifesinde münderic tecarib ve tahlilât-ı kimyevîye vesaire resm-i kalemiyyesi tarifesi mülğadır.

Madde: 7 Bu Nizâmnâme tarih-i neşrinden itibaren meridir.

Madde: 8 Bu Nizâmnâmenin icrâsına Dahiliye ve Maliye nazırları memurdur.

İş bu lâhiya-ı nizâmiyenin meriyetini ve nizâmât-ı devlete ilâvesini irâde eyledim.

21 Şaban 1334 /9 Haziran 1332

Mehmet Reşad

II. Ek (Said, Vazaif-I Adliye-I Etibba, İstanbul, Âlem Matbaası, 1306 [1889-18903], s. 47-58)

Hulâsa-yı Ta'limât

Cinâyet ve kabâhati teftîş ve tahkik zımmında tembîhât-ı âtiyeye riâyet lâzım olub hâlât-ı müstacele vukuunda ekseriyyâ kabâhat veya cinâyetin vukua geldiği mahalde hükümet tarafından gönderilen tabîb-i kanûnî tahkike mübâşeret etmelidir.

Dâimâ teftîş edilen maddenin tarîf ve beyânı takrîben âyîneden aks olunan cism-i makûs gibi ve vâzih ve zâhir olmalıdır.

Tabîbler teftîş edilecek maddenin tabîatı her ne türlü ameliyyât iktizâ eder ise onları icrâ ederek istihsâl-i netâyic ederler.

Zuhûra gelen vakanın muhâtır olduğu hâlâtın sübûtu ve onları teftîş zımmında icrâsı lâzım olan husûsât için müfettiş kaç defa meşgûl olur ise her defasında bulunduğu mahalde meşhûdâtını tahrîren zapt etmek lâzımdır.

Kendisine havâle edilmiş olan mesâili hakkıyla nazardan geçireceğinden mâadâ kendi taht-ı idâresinde olarak mevâdd-ı meşkûkeyi tahlîl ettirip iddiânın iskât ve ilzâmına bâis olacak eşyâyı dâhi muâyene ederek teftîş ve tahkikin noksanını itmâm ve ikmâl eder.

Mübâreze ve mudârebe ile hetk-i irz vakasında mağdûrenin cesedi üzerinde âsâr-ı şiddet ve münâkere müşâhede olunur.

Nihâyet 18 günden sonra mazûrenin âlât-ı tenâsüliyesinde karîneye esâs olacak âsâr-ı şiddet ve münâkereden bir şey kalmadığından vakit geçirmeksizin muâyeneye şitâb şarttır.

İş bu nevî muâyene-i mazûrât ve mazrûrâtın hüsn-ü rızâlarıyla icrâ olunabilib eğer muâyene edilecek çocuk ise akraba veya taallukatının hüsn-ü rızâlarıyla muâyene edilir.

Bi't-tahrik iskât-ı cenîn vakasında ibtidâ hatunun hamile olup olmadığını ve hangi nevîden olur ise olsun hârice bir mahsûl çıkıp çıkmadığını tayîn etmek gerektir.

Peritonda ve enbûbe-i hazmiyede müşâhede olunan âfât-ı maraziyeyi beyân etmek ve unk-ı rahimde bir veya müteaddid cürûh-ı sagîreyi ve cürûh-ı mezkûre dâhil-i rahme kadar mümtedd olup olmadığını veya cidârân-ı rahimde nihâyet bulduğunu mümkün mertebe müdekkikâne muâyene ederek kaydetmek lâzımdır.

Teskib-i ağşıye-yi cenînin hâlet-i vücûd ve ademini ve cenînin vücûdunda bulunması mümkün olan âsâr-ı cerîhayı bulmak pek sehil olup ale'l-husûs cenînin hâlet-i umûmiyesini ve az ve çok ilerlemiş olan taaffünü zapt ve kaydetmek icap eder. Cansız doğan çocukta hayât-ı cenîneye lâzım azâ ve alât sâlim bir hâlde bulunur iken hayât-ı bade'l-velâdete ve vâcib olan azâ da amele başladıklarına

delâlet edici hiçbir tebeddül ve tagayyür müşâhede olunmaz çocuk zevâl-hayât olarak doğup hatta bir saniye yaşamış olsa hâlât-ı istisnâiyeden mâadâ âsâr-ı hayât-ı alât-ı teneffüsiyede bulunur.

Tıfl-ı nev-zâdın zevâl-hayât ve kâbil-i hayât doğmuş olmasını izâh ve isbât ettikten sonra tıfl-ı mezbûrun helâkı ne sebeble ve ne vakitten beri vuku bulduğunu tayîn lâzımdır.

Evvel-emirde cism-i mecrûm-ı aleyhin bulunduğu yerde esvâb ve çamaşır ve âlet-i katı ve kan eserleri olup olmadığını tahkik ve meyyitin vâzını ve çıplak veya üzerinde esvâbı olduğunu beyân etmeli ve giymiş olduğu çamaşır ne hâlde bulunduğunu ve markası ne olduğunu ve üzerinde düğüm var ise nasıl mevzû olduğunu ve buna mümâsil hâlâtı irâe ile muahharen edilecek mübahisâta muîn olmak için eşyâ-yı mezkûre hıfz olunmalıdır.

Ba'de cesedin hacmini tayîn lâzım olup göbek-i bâtının hangi noktasında bulunduğunu işâr etmelidir.

Başını traş ettikten sonra resî üzerine hiç berhûza yani cariha-yı sagîre çürük ve tuhfir olup olmadığını muâyene eylemelidir.

Cild-i res dimâğa muvâzî olarak teşrit edilmeli ve âfât görüldüğü halde muhîttten merkeze doğru teşrîhe mübâşeret olunmalıdır.

Çocuğun dili dudakları arasında mıdır Ve âlet-i çene kemiği hadden efvân kâbil taharrük müdür ve resin fikârât-ı rakabeye ile mafsâlında bir hareket-i gayr-i tâbîye mevcut mudur Buraları dahi cây-i tetkiktir Hâbl sıkmasından hâsil olma tûlânî çukurluklar var mıdır Ve çukurluğun arzı ve amîki ve istikâmeti ne derecededir Ve sadr günbetlenmiş midir veyâhut yassılaştırmış mıdır Bunlar dahi mahall-i tahkiktir Half-i fem ve bülûm muâyene edildikten sonra bir münasib teşrit ile âlât-i sadriye meydana çıkarılıp retan tamamen cevfi-i sadr-ı imlâ ediyor mu ve şeffâf-ı ihâta eyliyor mu tetkik olunur Halka-yı sürriye ve eviyye-i sürriye ne hâlde bulunur ve hâvi olduğu dem mâî midir Yoksa pıhtılaştırmış mıdır Yahut eviyye-i mezkûre demden hâlî midir Buraları dahi aranılacak şeylerdir. Saky-i mensubenin nevî nedir Mide ne nevî mevâddı hâvîdir Akı yani henüz tevellüd eden etfâlin cihâz-ı hazmiesinde bulunan madde var mıdır ve akı bağırsağın hangi cüzindedir tayîn kılınmalıdır Sonra kanât-ı amûd fekarî feth edilip nâhiye-yi resiyyede inkisârât ve vahazat veya infikâkât var mıdır Muhh-i şevki yani murdâr ilik ve ağısiye-yi dimâğiye-yi muhhiye ve mâyi-i dimâğ-i muhhi ne hâldedir bilmelidir.

Tıfl-ı nev-zâdenin teşrîhine hitâm vermek için radifiyetinden biri kaldırılıp azm-i fahz-i lokmiyeti arasında _____münkâlib bir nokta hâsil olup olmadığı tayîn edilir.

Uzlette avtar-ı arızde hiç kan oturma veya insıbâbât olup olmadığı tefrîk olunup cinâyeti işlediğini mukarre veya mâznûne bir vâldeyi muâyene murâd

olundukta vâldenin vaz-ı hamli vuku bulub bulmadığını vuku bulmuş ise vukû bulalı ne kadar vakit geçtiğini tahkik etmek vâldeyi istintâk ile olur.

Katı-ı âlet ile olan cürûh muâyene edilecek ise mevkinin ve semtinin ve istikâmetinin ve arzının işaret etmelidir.

Nezfin yani seyelân-ı demin derece-i şiddetini ve buna mümasil arâzı beyân lâzım olduğu gibi eğer âlet-i câriha elbiseyi geçerek bedende cerhayı ihdâs etmiş ise ol-vakit elbisede müşâhede olunan mahal maktûan şekil ve vüsatını ve adâdını tarif etmek lâzımdır Eslihâ-i nâriyeden husûle gelen cürûh muâyene edilecek ise cerhânın mevkinin ve manzarasını işaret etmelidir.

Bedende müşâhede olunan yanık kaçınıcı derecededir ve cild ne hâldedir ve delik var mıdır olduğu surette ne şekildedir ve cism-i merminin dâhil-i bedende maberî nedir ve cism-i mermi dâhil-i lehümde mi kalmıştır yoksa beden bir tarafından girüp diğer tarafından çıkmış mıdır ve çıktığı delik bir mi yoksa müteaddid midir Delikler bedende ne taraftadır şekli ve vüsatları nedir eğer melbûsât dahi ecsâm-ı mermiye ile sakatlanmış ise ol-vakit elbisedeki âsâr yalnız delikten ibaret midir Yoksa elbise parça parça olarak bazı kıtaât-ı ecsâm-ı mermiye bedende husûle getirdiği cerha içine mi idhâl etmiştir Herhâlde ecsâm-ı mermiyenin elbise üzerinde husûle getirdiği sukbatın eşkâli ve vüsatı ne derecede olduğunu bilmek lâzımdır.

Bir darb u cerhden vefât eden meyyit üzerinde mevcut âsâr muâyene olunacak ise ol- vakit vaz-ı meyyitin eşyâ-yı muhîte ile münâsebetleri ve meyyite müteallik olup kayda şâyeste olan hâlâtı gördüğü gibi beyân etmek lâzımdır.

Cürûh esnâ-yı hayâtta mı yoksa bade'l-mevt mi vukua gelmiş olduğunu müfettiş-i tahattur etmek lâzım olduğu gibi esbâb-ı mevt müteaddid olduğunu ve meselâ şâhs-ı vâhidde bir cerh-i mühlike ile beraber tesmîm alâmât-i zâhiresini ve mevt-i ahmere bâdî esbâbı aramak lâzım olduktan müfettiş olan zât gâyet ihtiyât ile meyyitin enbûbe-yi hazmiesini ihrâc ile bir takım kabl derûnuna koyup üzerlerine numaralı yâftalarını bıraktıktan sonra tahtîm eder Mevtin esbâbı mazannesine göre meyyitin azâ-yı sâiresi hakkında dâhi kavâid-i mesrûdeyi icrâ etmek lâzımdır.

Vaka-i tesmîmiye-i meşkûkada azâ-yı bâtniye ve idâm-ı sabî ve isfikesya yani esbâb-ı mütenevvia ile boğulmak vakalarında azâ-yı sadriye ve vaka-yi cerhde âlât-i mecrûha vel-hâsıl vaka-yı mebsûtayı teyîd için lâzım olacak kıtaât-ı musaddıka cem edilerek numaraları ve yâftaları yapılmış olan kablara vaz ve idhâl ile tahtîm olunur.

Âlet-i cârihanın maberini bilmek için mahall-i mecrûhu muhîttan merkeze doğru teşrih etmek iktizâ eder.

Bir gaz-ı mühlik ile boğulmak vaki olmuş ise âlet-i teneffüsiye ve demeviyyenin bulunduğu hâli beyân etmek gerektir.

Cihâz-ı şiryân kandan mütehallîye midir ve cihâz-ı verîdi dem ile memlû mudur cüyûb verîdiye ne hâlde bulunur tarafeyn-i sâfiliyetinde ve gerek veçhede ev'iyeye-i şa'riyede teraküm-i dem âsârı var mıdır ve demin miktarı ne kadardır bunları ve eğer boğulma gark ile vaki olmuş ise mide ve mesânede su bulunup bulunmadığını beyân etmek müktezidir.

Hançere ve kasabâtü'r-riede kan ile âlûde köpük var mıdır ve habl kullanılmış ise ne nevî habl kullanılmış habl-i mezkûr boğazın etrafına kaç defa sarılmış ve istikâmeti nasıldır ve unk üzerine nasıl eser bırakmıştır bilinmelidir husûsiyle hançere ne hâldedir bilinmek lâzım olduğundan uzv-ı mezkûr teşrih edilerek hakkıyla muâyene olunmalıdır.

Dem-i munsabb mevcûd mudur ve dem dahi mâîmidir yoksa pıhtılanmış mıdır?

fıkarât-ı unkiye ve ale'l-husûs fıkra-i evveli ve sâniye ne hâlde bulunur ve inzâl-i menî vaki olmuş mudur tayîn etmelidir.

Boğulmak ile yahud münâfes -i teneffüsiyeyi sed ile boğulan kimesnelerde yine aynı âlâtı muâyene edilip fakat işbu sûver-i muhtelif ile boğulan kimesnelere envâ-i ihtinâka mahsûs evsâf-ı lâzımeyi beyân etmek gerektir.

Boğulmak ile mahnûk kimesnelerde taht-ı pulurada mevcut kıtaatta kan oturmalarını beyân etmek lâzımeden ve münâfes-i teneffüsiyesi sed ile mahnûk zevâta hablin vaz-ı müstefrizide bulunması keyfiyeti müfettişin dikkatini celb edecek hâlâtandır.

İşbu vakâyin cümlesinde müfettiş esile-i âtiyeye cevap vermeğe mecbûrdur Evvelâ hakikaten boğulma vaki olmuş mudur Mümkündür ki bade'l-vefât meyyit suya gark veya salb olunmuş veya ihnâk edilmiş olsun bu surette boğulma esnâsında mevcûd olan hâlâtı beyân etmek lâzımdır ki onlar vâsıtasıyla bi'l-fen mesele halledilebilsin sâniyen gark veya salbin veyahûd isfekesyânın sâir suver-i muhtelifesi kazâen mi ve kendini helâk etmekle mi veya bir katil yediyle mi vaki olmuştur İşbu mesele doğrudan doğruya azâ-yı muâyene ile halledilemez ise ol-vakit meseleye merbût ve istikşâfâta dâir cem ve tedârik olunacak bil-cümle hâlât-ı hâriciyenin hallolmasına terk olunur.

Bir vaka-i tesmîmiye-yi meşkûka zuhûru vaktinde mesmûm farz olunan şahsın bulunduğu hâlât-ı meşrûtesine dâir tafsilât-ı matlube verilmelidir.

Marûz olan şahs-ı mesmûmun sinni ve erkek veya avrat olması ve hâlet-i mutâde-yi sıhhiye ve maraziyesi ve ahvâl-i sâbıkası ve âdât-ı tabiiyesi bertafsîl beyân olunduktan sonra zuhûra gelen hâlât-ı maraziyenin ibtidâki vakitlerinde zuhûr eden arazı beyân etmelidir ve muahharen muâyene edilmek için mesmûmun etrafında bulunan mevadd-ı meşkûka-yı mukayyi-i vebraziye yani kazûrâtı cem eylemelidir.

Asâbi ve şefetân üstünde ve dâhil-i femde ve hilaf-ı kamda vel-hâsıl itiyâdât-ı hâriciye üzerinde her ne ki müşâhede olunur ise onları işâret etmek gerektir.

Bade cürûh hakkında beyân olunduğu vechile mide ve enbûbe-i hazmiyeye dâir icâb eden usûl üzerine hareket olunarak teşrîhe mübâşeret edilir.

İşbu âlât-ı batına bade'l-ihrac bâlâda beyân olunan mevâdd-ı meşkûke gibi mütekâsif ispiroto dâhilinde gark olunmuş olduğu hâlde ayrı ayrı numaralı yâftaları yapışmış ve bade mühürlenmiş kablur derûnuna vaz olunub bir sûret-i müstahsenede olarak İdâre-i Tıbbiye-i Mülkiyeye isâl olunur kablur dahi şişeden masnû olup ecsâm-ı ecnebiyeden azâde olmalıdır.

(Tenbîh)

Çıkarılan azâ-yı hıfz etmek için istimâl olunan ispiroto dan dahi bir mikdâr numûne İdâre-i Tıbbiye-i Mülkiyeye irsâl olunmalıdır ve mevâdd-ı mezkûre ile beraber icrâ edilen teftîşe dâir fezleke-i teftîşiyeye gibi bil-cümle muharrerât ve mekâtûbâtı göndermelidir.

(Kuvvâ-yi Akliyye)

Kuvvâ-i akliyye ihtilâlât-ı mütenevviyasını ve gabâvet ve budalalık gibi kuvvâ-yi akliyyenin tevkifât-ı müteaddidesini tayîn etmek için vaka-yi marâzede müfettiş esbâbını bulmağa himmet etmek için akli muhtell olan şahsın hâlât-i sâbikasını tahkik etmelidir.

Kuvva-yi akliyyesine hâle gelen adamın meşrûbât-ı külliyeye yani müskirâta ve bu nevîden sâir mevâdd-ı şurûb ve ekele üftâdeliği olub olmadığı ve ondan hezeyân ile müterâfik bir maraza ibtilâsı bulunup bulunmadığı veya derûnunda bâdi-i hüzn ve melâl bir şey merkûz mu olduğu ve infialât-ı nefsanîye-i şedîde ile mütessir olması vukû bulup bulmadığı ve iştigâlât-ı tasavvuriyye veya fevkalâde işgâl-i kuvvâ-yi akliyye ile vücûda gelir bir iş ile iştigâli iktizâ edüp etmediği tebeyyün ve mutad-ı ömr ü güzâresiyle derece-i terbiyesi ve bunlara mümâsil hâlât tahkik kılınmak muktezi olduğu gibi takrîrde teftîş ve tahkikin sebeb-i mücibi ne olduğu dahi izâh edilir.

Ondan sonra şahs-ı müddeânın kendisini muâyeneye mübâşeret edilip kuvvâ-yi akliyyesine hâle-târı olmuş olması hakkında iştibâh olunan şahsın sinni var veya avretliği ve sıfâtı ve çehre ve simâ ve bünyesi teftîş ve tahrîr kılınır.

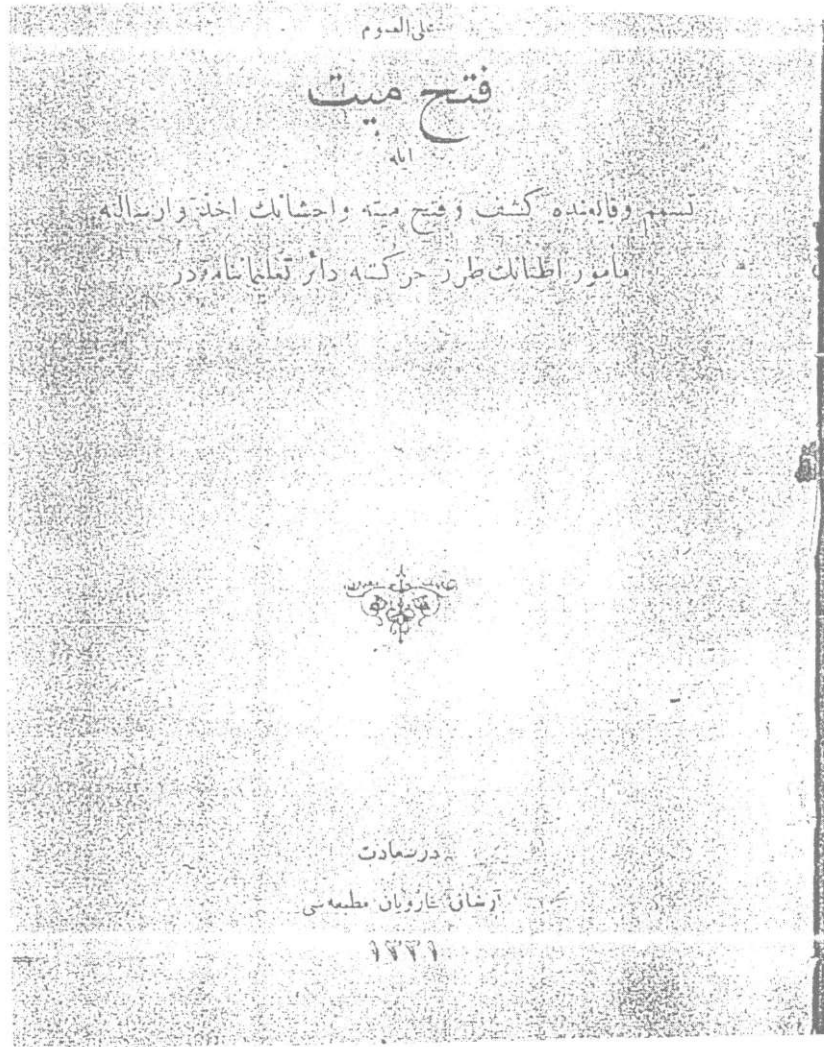
Bu dahi ikmâl olundukta şahs-ı mebhûsünanın istintâkına mübâderet olunub irâd olunan kelâma münâsib ecvibe itâ edebiliyor mu ve kendisinden sudûr eden efâl kendisini ihâtâ eden ahvâl ile mütenâsib oluyor mu Yazı yazmak biliyor mu ve nasıl yazıyor ve rişte-i efkârını teselsül ettirebiliyor mu ve bazı kelimât ve hurûfu unutuyor mu ve hesâbdan bir mesele irâd olundukta hall-i meseleye nasıl mübâşeret ediyor Buraları tedkik edilir İşbu birinci defa muâyene ve teftîşden sonra ahvâl-i akliyyesi hakkında iştibâh olunan şahsın ahvâl ve harekâtını hakkıyla ve tamamıyla

tayîn etmek için şahs-ı mezkûru bir mahalde tevkîf ile taht-ı müşâhede bırakmak makûldür.

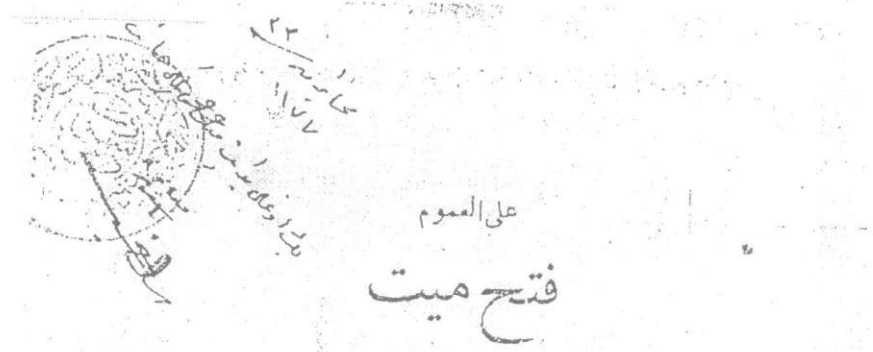
Taht-ı müşâhede de bulundukta şahs-ı mevkûf acaba uykusuzlukla veya hayâl-i hiss ile mütezzî oluyor mu Hâl-i sükûnundan sonra sayıklama veya cinneti hicriye veya behîmet nöbetleri geliyor mu Vel-hâsıl taht-ı müşâhede de bulunan şahısta hilafü'l- mutad meşhûd oldu mu Bi't-tahkik muâyene edildikten sonra müfettiş olan zât meseleyi bilâ- taraf amîken mütâlaa edüp şahsın ahvâl-i sâbika-i sâbitesine ve gerek muâyene ve gerek müşâhede ile tahakkuk eden ahvâl-i mukarresine itibâren istihrâc ettiği netâyici vaz etmek lâzımdır.

BELGE-II

BELGE-III

ایله تسمه و قایمده کشف و فتح میت و احشائک صورت اخذ و ارسال.

و

مجنونلرک اصول معاینه سی

حقیقده بالعموم اطبایه تعلیمات نامہ تمامندہ نشر و تبلیغ ایدلک
اوزره مجلس طیبی عدلیدن ترتیب ایدلمشدر

در سعادت - مطبعة بحریه

۱۳۲۳ - ۱۹۱۷